

Oyun içində oyun

Xalq yazıçısı Elçinin dram əsərləri rejissor üçün sonsuz imkanlar açan, onun təxəyyül və fantaziyasını körikləyən, rejissoru axtarıslara sövq edən məqamlarla zəngindir. Təfəkkürümüzü zənginləşdirmişdir. Elçinin pyesləri Azərbaycan dramaturgiyasında yeni mərhələdir.

Elçinin dramaturgiyası janr baxımından çoxşaxəli və zəngindir. O, dramaturgiyamızda yeni janrlar – pyes-priçça, dramatik povestlə yanaşı, ənənəvi janr formalı dram, komediya (tragikomediya) və faciə janrlarında dəyərli əsərləri ilə səhnəmizi zənginləşdirmişdir. Elçinin pyesləri Azərbaycan dramaturgiyasında yeni mərhələdir.

Bu baxımdan, yazıçının dünyanın bir çox ölkələrində səhnəyə qoyulmuş "Şekspir" dramında bir ruhi xəstəxananın divarları əhatəsindəki xəstələrin daxili aləmi müxtəlif hadisələr vasitəsilə açılır. Obrazlar öz təxəyyüllərindəki dünyada yaşayırlar və bu dünyanın içində də bir Şekspir dünyası var. Yer planetini müharibələrdən qorumaq üçün Şekspirin əsərlərinə ehtiyac var. Bəşəri fəlakətlərdən xilas yollarını xəstələrə məhz sənət əsərləri göstərir. Hamının dəli kimi baxdığı, başqa bir planetdən gəldiyini iddia edən bu insanlar bəşəriyyəti xilas etməyin yollarını nişan verirlər. Əsər həm də bu mesajı verir – insanlığın nicatı göydə deyil, yerdədir, insanı elə insanın özü xilas edə bilər. Tamaşaçı bu nəticəyə gəlir. Dramaturq tarixi şəxsiyyətlərin (Stalinin, Sara Bernarin) iç dünyasını, mənəvi təbəddülatlarını dəlilərin diliylə açıq və səhnəyə gətirir.

Bir çox səhnələri dolaşmış "Şekspir" əsəri, nəhayət, Bakı Bələdiyyə Teatrında Xalq artisti Mərahim Fərzəlibəyovun yeni quruluşunda səhnələşdirilib. Rejissor əsərə tamamilə fərqli prizmadan yanaşmış. "Şekspir" dünyanın bir çox ölkələrində səhnəyə qoyulub, müxtəlif rejissorlar bu əsərə fərqli yöndən yanaşsınlar, müəllifin fikrinə, məqsədinə maksimum dərəcədə yaxınlaşmağa çalışsınlar. Fərzəlibəyovun quruluş verdiyi tamaşa isə insanla dünya arasındakı oyun üzərində qurulub. Beləliklə, teatr səmasındakı göyqurşağına yeni rənglər, çalarlar əlavə olunur. Ruhi-əsəb klinikasındakı xəstələr özlərinin qurduqları xəyali dünyada yaşayırlar və xoşbəxtdirlər. Səhnədə daim yellənməkdə olan saat kəfiri dünyanın modelidir. Yox, belə getmə, simvollar meşəsində aza bilərik. Yaxşısı budur, rəməz və işarələrin dilini rejissorun vasitəsilə açsın.

Tamaşanın premyerasından sonra Mərahim müəllimlə görüşdük və ayaqüstü söhbət elədik. Əlbəttə, onunla mütəmadi görüşlərimiz zamanı "Şekspir"i hazırladığını mənə demişdi və tamaşa ilə bağlı bəzi fikirlərini də bölüşmüşdü. Fərzəlibəyov sənətə öz estetik platformasını gətirmiş, orijinal teatr anlayışı yaradan rejissorlardandır. Onun üçün teatr həyatın yenidən yaradılması, yaxud bərpa olunması deməkdir. "Şekspir" tamaşasını hazırlayarkən əsərin fəlsəfi ideyası barədə birlikdə xeyli söhbətlərimiz olmuşdu və mən onun düşüncələrində intensiv axtarısların nüanslarını görürdüm. Tamaşaya baxdıqdan sonra isə mənəvi düşüncə sualları ona vermək fərsətini qaçırmadım. Səhnədə, tamaşanın vizual səhnə tərtibatında on oyun zəri görünür. Bu zərlərin hansı anlam daşdığını soruşdum. Mərahim müəllim belə bir izah verdi: "Əsərdə beş ağıllı (həkim personalı) və beş dəli (pasientlər) var, nəticə budur ki, dünya insanlarla, insanlar isə dünya ilə oyun oynayır. Tamaşaçı səhnədə böyük oyuna şahidlik edir, dünya və insanlar arasında gedən bu oyunda udan, uzanan tərəf varmı? Elçin müəllim bu əsəri bütün zamanlar üçün yazıb".

Elçinin "Şekspir" tamaşası üzərində qeydlər

Tamaşa xoşbəxtliyə can atan tənha insanların ağlagəlməz üsullarla həyatdan zövq almaq üçün göstərdikləri səylərdən bəhs edir. Səhnənin ortasında saat kəfiri aramsız olaraq yellənir, bu saat dünyanı simvolizə edir və tamaşanın ideya-bədii həlli üçün rejissor tərəfindən tapılmış uğurlu detallardır. Baş həkim (İlqar Musayev) dəlillərə həsəd aparır, onlar öz xəyali dünyalarında xoşbəxtdirlər və arzularının gerçəkləşəcəyinə inanırlar. Baş həkim pasiyentlərinin ağıllı fikirlərinə o qədər inanır ki, o da onlar kimi xoşbəxt olmaq istəyir. Lakin bu mümkün deyil. O, ürəyindəki qürur nöqtəsini tapa bilmir, yeknəsək həyatına rəng qatmağı bacarmır. İstedadlı aktyor İlqar Musayev xarakterik rolları ifaçısı kimi tanınır və bu tamaşada da potensialını ortaya qoyur, baş həkimin daxili sarsıntıları qarışıq ştrixlərlə canlandırır.

Əməkdar artist Hüsniyyə Mürvətovanın canlandırdığı Sara Bernar obrazı kamerton kimi situasiyanı sanki tənzimləyir, tamaşaya lirik-sentimental çalar qatır. Hüsniyyə Mürvətova özünəməxsus ecazkar plastikası olan aktrisasıdır və fərqli qadın xarakterləri yaratmaqla daxili imkanlarının genişliyini hər dəfə sübut edir, heyrətləndirməyi bacarır.

Stalin obrazının ifaçısı Rəşad Kəsəmənli öz rolunun öhdəsindən bacarıqla gəlir. Milyonlarla insanın qanını tökmüş diktator tamaşaçılar qarşısında diz çöküb törətdiyi cinayətlərə görə üzr istəyir, bağışlanmağı üçün yalvarır. Dünyanı barmağına dolayan Stalinin qoltuğundakı qlobus acı gülüş doğurur.

Zülfüyyə Qurbanovanın yaratdığı ər-arvad obrazı şəxsiyyətin ikiləşməsinin bariz nümunəsidir.

Aktrisa səhnədə vizual metamorfozanın öhdəsindən sənətkarcasına gəlir, isterik məqamları inandırıcı boyalarla təqdim edir və haqlı olaraq tamaşaçı rəğbətini qazanır.

Tural Əhmədov Drob-13-ü son dərəcə dinamikdir, o, başqa planetdən gəldiyini zənn edir, polisler onu tutub ruhi xəstəxanaya gətiriblər, şəxsiyyət vəsiqəsi isə yoxdur. Bu tip xəstələrin sənədinin olmaması onların psixoloji atributudur. Drob-13-lə Sara Bernarin dialoqları tamaşaya xüsusi temperament qatır. Onları güdən həkim münasibətlərinə mane ola bilmir.

Veneralı demişkən, "bu planetin işlərindən baş açmaq çətin məsələdir". Toğrul Rza səhnədəki passiv duruşu ilə belə nəzərləri öz üzərinə fokuslamağı bacarır. Veneralı son dərəcə əhəmiyyətli obrazdır, o, daim özgə planetdən kiminsə gələcəyini gözləyir, binokl daim əlindədir. O, xilas yolunu naməlum məchulluqda – göylərdə axtarır.

Sonda personajların əlində Şekspirin kitablarını görürük. İllüziyalar ifşa olunur; başqa planetdən kimsə gəlib dünyamızı xilas etməyəcək. Yaşadığımız dünyadan gözəli yoxdur və insanlar Yer planetini qorunmalıdır. Bunun üçün dahilərin zəkasına arxalanmalıyıq, bəşəriyyəti onların yazdığı kitablar xilas edəcək. Rejissorun əsas ideyası bundan ibarətdir.

"Şekspir" tamaşası ideya və məzmununa, ifaçıların plastikasına, rejissorun səhnə fəndlərinə və estetik parametrləri düzgün müəyyənləşdirməsinə, orijinal tapıntılarına görə Bakı Bələdiyyə Teatrının ən uğurlu işlərindəndir.